

УДК [631.15:65.011.4]:636.034(477)

СТАН РИНКУ МОЛОКА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Н. Шиян, к. е. н., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Шиян Н. Стан ринку молока в регіонах України

У статті визначено особливості формування ринку молока в регіонах України і природно-кліматичних зонах; простежено вплив зміни обсягів виробництва молока в регіонах України на формування цін на нього.

Ключові слова: ринок, ціна, виробництво, ефективність.

Shyian N. State of the milk market in the region of Ukraine

In this article the peculiarities of the market milk in Ukraine's regions and climatic zones, traced the effects of changing volumes of milk production in the regions on the formation of prices in them are defined.

Key words: market, price, production, efficiency.

Шиян Н. Состояние рынка молока в регионах Украины

В статье определены особенности формирования рынка молока в регионах Украины и природно-климатических зонах, отслежено влияние изменения объёмов производства молока в регионах на формирование цен на молоко.

Ключевые слова: рынок, цена, производство, эффективность.

Постановка проблеми. Останні події на ринку молока свідчать про те, що ситуація в цьому сегменті економіки залишається доволі нестабільною. Після вдалого для виробників молочної сировини 2010 р., що пов'язано зі зростанням цін на молоко та підвищенням ефективності функціонування молочної галузі, ця тенденція не була закріплена. Крім того, на початку 2012 р. ситуація почала розвиватися у вкрай несприятливому для галузі напрямі. Фактично навесні 2012 р. вона опинилася на межі мінімального рівня рентабельності.

Це дало підстави констатувати, що на фоні певних успіхів у розвитку тваринництва у цілому в молочному скотарстві ситуація залишається критичною [1, с. 6]. У зв'язку з цим виникає ціла низка питань стосовно чинників функціонування ринку молока, зокрема значення рівня варіації цін та визначення факторів, що впливають на їх формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення й розвитку ринку молока в Україні протягом останніх років постійно перебуває в центрі уваги науковців [2, с. 37-38; 3, с. 106; 4, с. 44; 5, с. 100]. Низка вчених акцентує увагу на розгляді механізму формування цін на ринку молока, підкрес-

люючи той факт, що існуючий їх рівень, з одного боку, не забезпечує доступності вироблених продуктів для більшості населення, а з другого – не тільки не сприяє розширенню відтворення й зміцненню господарства, а й призводить до їх банкрутства, не забезпечуючи відшкодування витрат [6, с. 126].

Оцінка ситуації на ринку молока здійснюється і з погляду поточної кон'юнктури, в основу якої покладено аналіз динаміки зміни обсягів виробництва молока в країні, дослідження попиту на молоко та молокопродукти, рівня конкурентоспроможності галузі молочного скотарства. Велика увага приділяється питанню рівня та динаміки цін світового ринку, оскільки умови світової торгівлі також впливають на його формування [7, с. 142]. В економічній аграрній літературі широко представлений досвід зарубіжних країн у вирішенні питання підтримки галузі молочного скотарства країни з боку держави [7, с. 143; 8, с. 128-130].

Останнім часом також значну увагу привертають і світові тенденції у зміні цін на молоко впродовж року [9, с. 18]. При цьому недостатньо розглянуто питання про те, як коливалися ціни на молочну сировину на ринках України, чим було зумовлене таке коли-

вання і як їх зміна вплинула на показники ефективності галузі молочного скотарства.

Постановка завдання. Метою дослідження було визначення особливостей формування ринку молока і окремих його складових у регіонах України і за природно-кліматичними зонами у 2010 р. з акцентом на ролі цінового чинника в цих процесах.

Відповідно до поставленої мети вирішували такі завдання: проаналізувати показники ефективності галузі молочного скотарства за регіонами України, ступінь зміни цін на молоко за місяцями в сільськогосподарських підприємствах, у регіонах та за природно-кліматичними зонами України, простежити вплив зміни обсягів кількості реалізованого молока в регіонах України на формування цін

у них, а також – з використанням методу групувань – вплив цін на показники ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. У процесі виконання дослідження було визначено та проаналізовано показники ефективності функціонування галузі молочного скотарства як у цілому в Україні, так і за природно-кліматичними зонами (табл. 1). Визначення показників за природнокліматичними зонами здійснювалося з використанням інформації щодо сільськогосподарських підприємств України, які у 2010 р. виробляли і реалізовували молоко. Отримані в процесі аналізу результати дозволили визначити певні закономірності у їх зміні.

Таблиця 1

Показники ефективності функціонування галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах за природно-кліматичними зонами України, 2010 р.*

Показник	Зона			Україна
	Степ	Лісостеп	Полісся	
Кількість підприємств	497	1046	620	2163
% до підсумку	23,0	48,3	28,7	100,0
Поголів'я корів у середньому на господарство, гол.	217	279	190	243
% до середнього показника в Україні	89,3	114,8	78,2	100,0
Валове виробництво молока в середньому на господарство, ц	8529	12411	338	9776
% до середнього показника в Україні	87,2	127,0	64,8	100,0
Середньорічний удій, кг	3643	4453	3330	4022
% до середнього показника в Україні	90,6	110,7	82,8	100,0
Витрати на 1 корову, грн	7864	8830	6185	8025
% до середнього показника в Україні	98,0	110,0	77,1	100,0
Повна собівартість 1 ц молока, грн	241,03	230,25	207,15	228,81
% до середнього показника в Україні	105,3	100,6	90,5	100,0
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	277,56	272,50	250,31	269,90
% до середнього показника в Україні	102,8	101,0	92,7	100,0
Рівень рентабельності, %	15,2	18,3	20,8	17,9
+, - до середнього показника в Україні	-2,7	0,4	2,9	-

*Джерело: форма 50–с. з.

По-перше, стан розвитку галузі молочного скотарства за природно-кліматичними зонами суттєво різняться. Так, на увагу заслуговує більш сприятливий її стан у зоні Лісостепу. Для цієї зони характерною була більша кількість підприємств, що виробляли й реалізовували молоко у 2010 р. Їх кількість становила 1046, тобто 48,3% від загальної. Вищими порівняно із зоною Степу та Полісся також були показники в зоні Лісостепу за по-

голів'ям корів та валовим виробництвом молока з розрахунку на одне господарство. Їх рівень становив відповідно 114,8 та 127% до середнього рівня в Україні. Середньорічний удій на корову був також найвищим у зоні Лісостепу і становив 4453 кг, що на 10,7% більше від середньоукраїнського показника.

Щодо показників собівартості та ціни реалізації молока зазначимо, що їх рівень дав

змогу отримати показник рентабельності виробництва молока, який у зоні Лісостепу становив 18,3%. Його значення було вищим від середнього рівня в Україні на 0,4 пункта. Тобто показники ефективності функціонування галузі молочного скотарства були вищими саме в цій зоні.

Серед чинників, які мають визначальний вплив на формування показників ефективності виробництва та реалізації молока, на особливу увагу заслуговує ціновий чинник. Статистична інформація щодо цін на молоко в сільськогосподарських підприємствах України та цін на молоко за місяцями в регіонах

України у 2010 р. дозволяє визначити ступінь варіації цін у підприємствах і за зонами.

Отримані розрахункові дані свідчать про наявність варіації цін на молоко, у низці випадків вона є суттєвою. Зокрема, значні коливання спостерігали у зоні Степу, де коефіцієнт варіації цін протягом 2010 р. становив 23,55%. Меншим він був у зоні Лісостепу – 19,23%. Значення коефіцієнта варіації цін на молоко у підприємствах, які виробляли й реалізовували молоко в Україні, у цілому становило 21,68%. Для аналізу цін у регіонах України за природно-кліматичними зонами за місяцями, розглянемо дані табл. 2.

Таблиця 2

Варіація цін на молоко за місяцями за природно-кліматичними зонами України, 2010 р.*

Зона	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Степ	7,11	9,12	7,40	9,74	9,89	10,27	11,30	20,99	9,79	10,39	12,52	9,71
Лісостеп	2,03	10,63	3,17	6,70	7,80	6,27	6,21	5,37	5,18	5,31	5,00	6,01
Полісся	9,41	4,30	4,69	4,45	6,73	6,12	4,87	3,79	4,04	11,02	19,98	18,13
Україна	6,97	8,49	6,11	8,17	8,76	7,68	8,21	12,89	7,93	9,03	13,50	11,35

*Джерело: дані Держкомстату України.

Дані табл. 2 свідчать, що найменшою варіація цін за місяцями в Україні була у березні 2010 р. – 6,11, у липні і листопаді її рівень був найвищим і становив відповідно 12,89 та 13,50. Також слід відзначити вищі коливання цін у зоні Степу, особливо в червні, липні, серпні і вересні, що, можливо, пов'язано зі складним становищем у розвитку галузі саме в цій зоні. Додаткову інформацію щодо аналізу зміни цін за регіонами України надають дані табл. 3.

Дослідження цін за місяцями в регіонах України дає підстави констатувати наявність циклічності в їх зміні (так звана сезонна циклічність, яка притаманна сільському господарству). Як свідчать дані табл. 3, виділяються дві фази: фаза зменшення цін, коли вони щомісяця знижуються порівняно з ціною попереднього місяця, і фаза підвищення цін, коли ситуація змінюється в протилежному напрямі. Як наслідок, формується мінімальна і максимальна ціна.

У 2010 р. за регіонами України зростання цін було характерним для січня–лютого з

подальшим їх зменшенням протягом березня–липня і зростанням протягом наступних місяців. Безумовно, на формування цих показників впливає загальна ситуація на ринку молока. Так, у 2010 р. ціна реалізації молока і молочних продуктів зросла порівняно з 2009 р. з 1888,8 до 2938,7 грн/т, що вплинуло на динаміку зміни цін. Наявний також вплив інших чинників, зокрема рівня виробництва молока в регіонах України.

З метою оцінки впливу рівня виробництва молока в регіонах України на розмір цін, що формується в них, було здійснено кореляційний аналіз ступеня залежності між обсягами виробництва молока з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь і рівнем цін на молоко, що сформувався в підприємствах України у 2010 р. При цьому було висунуто гіпотезу, що в міру зростання обсягів виробництва молока на одиницю земельної площі ціна реалізації суттєво зростатиме, оскільки очікувалося, що таке зростання пов'язане з концентрацією й інтенсифікацією виробництва.

А позитивну дію цих чинників на результативні ознаки, а також на чинники, які їх формують, було встановлено раніше.

Проте результати розрахунків були дещо іншими. Як свідчать дані рисунка, тенденція до зростання цін у підприємствах з вищим рівнем виробництва молока на одиницю зе-

мельної площі наявна, але залежність між ними занадто мала, про що свідчить коефіцієнт детермінації, який дорівнює 0,0043. З'ясування причин такого становища – предмет спеціального дослідження. На цьому етапі його проведення доцільно звернутися до показників щодо окремих підприємств.

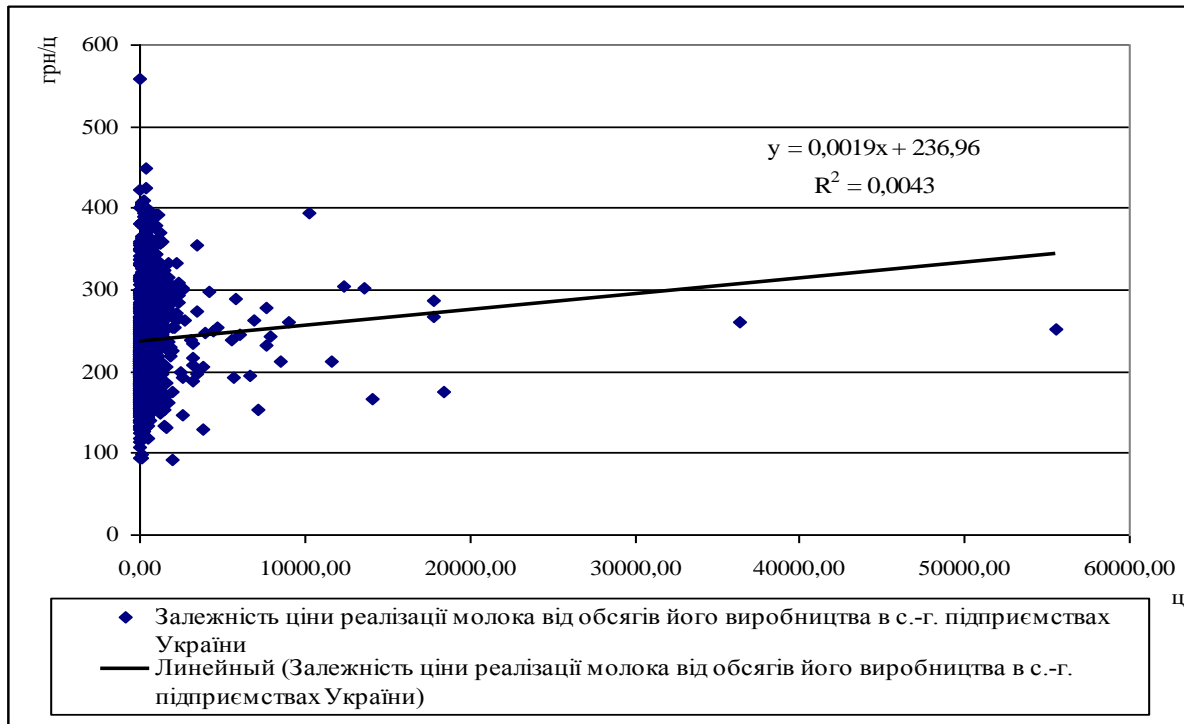

Рис. 1. Залежність ціни на молоко від обсягів його виробництва в сільськогосподарських підприємствах України, 2010 р.*

*Джерело: форма 50–с. г.

Серед загальної сукупності підприємств, що у 2010 р. виробляли і реалізовували молоко, існували підприємства, які за невеликої площі сільськогосподарських угідь виробляли таку кількість молока, яка порівняно із середнім рівнем в Україні була надто високою. Таку ситуацію спостерігали в одному з підприємств Сумської області, в якому при площі сільськогосподарських угідь 23 га, поголів'я корів 120 гол. обсяги виробництва молока з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь становили 14047,8 ц. Ціна реалізації молока в ньому у 2010 р. становила 166,77 грн/ц. Можна припустити, що розвиток галузі в цьому підприємстві відбувався не на власній кормовій базі, а на куплених кормах.

У Чернігівській області працювало підприємство, в якому при поголів'я 210 корів, площі

сільськогосподарських угідь 14 га, обсяги виробництва молока з розрахунку на 100 га угідь становили 55514,29 ц. Ціна реалізації молока становила у 2010 р. 252,71 грн/ц.

Водночас існували підприємства, в яких за невеликих обсягів виробництва молока з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь ціни реалізації були високими. Так, в одному з підприємств Вінницької області при поголів'я 765 гол., площі сільськогосподарських угідь 29597 га обсяги виробництва молока з розрахунку на 100 га угідь дорівнювали 171,57 ц. Ціна реалізації молока становила 262,37 грн/ц.

Можливо, велика сукупність підприємств, що мали різні спрямування у формуванні залежності, яка досліджувалася, не дозволила простежити існування взаємозв'язку між ознаками, що вивчалися.

Тому з метою підтвердження існування взаємозв'язку між обсягами виробництва молока і рівнем цін ми звернулися до групуван-

ня підприємств, які у 2010 р. виробляли і реалізовували молоко, за рівнем цін. Відповідну інформацію подано в табл. 4.

Таблиця 4

Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем цін на молоко, 2010 р.*

Група	Ціна 1 ц, грн/ц	Кількість підприємств	Поголів'я на 1 підприємство, гол.	Валове вир-во на одне підприємство, ц	Продуктивність, кг	Собівартість 1 ц, грн/ц	Окупність витрат
До 150 грн	135,82	66	66	1196	1811	189,31	0,717
150,01–175,0 грн	166,29	172	136	4262	2867	210,14	0,791
175,01–200,00 грн	187,24	250	124	3595	2905	207,83	0,901
200,01–225,00 грн	209,44	389	145	4401	3031	214,44	1,024
225,01–250,00 грн	238,40	421	205	7073	3446	219,05	1,088
250,01–275,00 грн	263,00	392	264	10979	4164	224,14	1,173
275,01–300,00 грн	286,59	284	378	17143	4532	232,30	1,234
300,01–325,00 грн	309,27	101	542	27287	5037	235,55	1,313
Понад 325,01 грн	353,05	88	363	18088	4974	270,53	1,305
У середньому в Україні	269,9	2163	243	9776	4022	228,81	1,179

*Джерело: форма 50–с. г.

Отримані дані становлять значний інтерес з огляду на низку обставин. Слід вважати абсолютно очікуваною ту обставину, що окупність витрат, тобто рівень рентабельності, зі зростанням цін неухильно підвищується. Проте на заваді вищому темпу цього процесу стало те, що паралельно зі зростанням цін відбувається підвищення собівартості 1 ц реалізованого молока. Для виявлення причин цього явища необхідно здійснити додаткове дослідження, але одну з них можна вказати відразу: окупність додаткових витрат з розрахунку на корову знижувалася в міру їх зростання.

Слід також звернути увагу, що вищі ціни на реалізоване молоко були у підприємствах з більшим поголів'ям корів, вищою продуктивністю, а відтак і більшими обсягами виробленого молока. А це є черговим підтвердженням ефекту концентрації.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. За результатами проведеного аналізу можна констатувати, що, поперше, стан виробництва молока за природно-кліматичними зонами, як і в цілому в Україні, у 2010 р. залишається складним. Характерними ознаками розвитку є значна диференціація кількості підприємств, які ви-

робляють і реалізують молоко, за зонами України, зменшення поголів'я корів у них.

По-друге, за сільськогосподарськими підприємствами, регіонами України і природно-кліматичними зонами відзначається високий рівень варіації цін, що може свідчити про автономність їх становлення в кожному з них. При цьому вища варіація цін спостерігається в зоні Степу, якій притаманне поглиблення негативних процесів, які спостерігаються в галузі молочного скотарства країни.

По-третє, у формуванні цін на молоко за місяцями у 2010 р. підтверджується існування циклічності в їх зміні. При цьому чітко виділяються дві фази: підвищення і зниження.

По-четверте, збільшення рівня цін на молоко тісно корелює з обсягами виробництва молока в підприємствах і підвищенням показників ефективності розвитку галузі, але така кореляція простежується в межах груп підприємств. Отримані результати, на наш погляд, свідчать про існування різних тенденцій у формуванні й розвитку ринків молока в регіонах України, що не може бути позитивно оцінено з погляду формування єдиного ринку молока в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Безуглий М. Д. Стан, основні тенденції розвитку сільського господарства України протягом 2011 року та напрямки розвитку у 2010 році / М. Д. Безуглий, С. М. Кваша // *Економіка АПК*. – 2012. – № 4. – С. 3–13.
2. Амбросов В. Я. Шляхи відтворення тваринництва / В. Я. Амбросов // *Економіка АПК*. – 2012. – № 5. – С. 37–40.
3. Гуторов А. О. Агрохолдинги як ефективна форма концентрації сільськогосподарського виробництва / А. О. Гуторов // *Економіка АПК*. – 2011. – № 3. – С. 102–107.
4. Пащенко О. В. Функціонування ринку молока і молочних продуктів / Пащенко О. В. // *Економіка АПК*. – 2010. – № 8. – С. 43–48.
5. Червен І. І. Аграрний ринок вимагає зваженої цінової політики / І. І. Червен, І. Д. Бурковський, А. В. Бурковська // *Економіка АПК*. – 2007. – № 3. – С. 99–104.
6. Ткачук С. П. Вплив цінового механізму на розвиток молокопродуктового підкомплексу Черкащини / С. П. Ткачук // *Економіка АПК*. – 2005. – № 7. – С. 123–128.
7. Сулима Н. В. Розвиток ринку молока та молочної продукції в Україні / Н. В. Сулима // *Економіка АПК*. – 2008. – № 8. – С. 140–144.
8. Тивончук Я. О. Розвиток ринку молока у Франції / Я. О. Тивончук // *Економіка АПК*. – 2008. – № 7. – С. 127–130.
9. Світовий ринок молока // *Молоко і ферма*. – 2011. – № 3. – С. 18.

